

Sergej Filipović

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku

PROSLAVA 1000 GODINA HRVATSKOG KRALJEVSTVA U OSIJEKU 1925. GODINE

UDK 94:791(497.5Osijek)“1925“

DOI 10.22586/ss.25.1.8

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. 7. 2025.

U radu se istražuje osječka proslava 1000 godina hrvatskog kraljevstva koja je održana 5. i 6. rujna 1925. godine. Nakon uvodnog dijela o okolnostima proslave 1000 godina hrvatskog kraljevstva na razini države, na temelju arhivskih i novinskih izvora, prvenstveno novina *Hrvatski list*, rekonstruira se tijek priprema za proslavu, kao i sama proslava. Prve ideje o osječkoj proslavi javljaju se u ožujku 1925., da bi u srpnju bio osnovan međudruštveni Odbor za proslavu 1000 godina hrvatskog kraljevstva, koji je proslavu i organizirao. Sama proslava podijeljena je na dva dana. Grad Osijek bio je bogato ukrašen, organizirane su svečane povorke, kulturna događanja, živa glazba i predstave na otvorenom. U sjećanje na proslavu, u preimenovanom Perivoju kralja Tomislava zasađena je i spomen-lipa. Osječani su proslavu pohodili u velikom broju te je ona, prije svega, služila za izgradnju osjećaja nacionalnog ponosa i izražavanja hrvatske posebnosti unutar Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.*

Gljučne riječi: javna *proslava*, 1000 godina hrvatskog kraljevstva, Osijek, kralj Tomislav

1. Uvod

U hrvatskoj se historiografiji, početkom 20. stoljeća, godina 925. tradicionalno uzimala kao godina krunjenja Tomislava na Duvanjskom polju za hrvatskog kralja.¹ Budući da je 1925. godine prošlo 1000 godina od tog

* Ovaj rad nastao je u sklopu projekta “Hrvatska i Europa kroz povijest - transfer ideja i kulturna razmjena” (HEPTIK) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (581-UNIOS-63) te je financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2025. – 2029. Europske unije - NextGenerationEU.

¹ U ovome radu ne istražuje se i ne raspravlja je li krunjenje zaista bilo ili nije bilo 925. godine jer je to tema za istraživače srednjovjekovnog razdoblja hrvatske povijesti. Uostalom, za

događaja, pojavila se ideja o proslavi tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva. Iako je ista obilježena u mnogim hrvatskim gradovima i selima, ova tema historiografski je, izuzmu li se proslave u Zagrebu, Sarajevu i Mostaru, još uvijek relativno slabo istražena. U ovome radu istražuje se proslava u Osijeku, najvećem slavonskom gradu, kao primjer proslave na periferiji. Također se prave usporedbe između osječke i proslava u Zagrebu..

Rad se prvenstveno temelji na novinskim izvorima iz tadašnjih najpopularnijih osječkih dnevnih novina – *Hrvatskog lista*.² Naime, taj je list vrlo detaljno popratio pripreme za proslavu, kao i samu proslavu, te je čak izdao i poseban broj posvećen samoj temi tisućgodišnjice. Arhivski su izvori o ovoj temi, nažalost, slabo sačuvani. Iako u Državnom arhivu u Osijeku postoji fond Odbor za proslavu 1000 godina hrvatskog kraljevstva Osijek, u njemu je sačuvana samo srećka tombole. Iako je zahvaljujući detaljnom praćenju priprema proslave *Hrvatski list* prvoklasni povijesni izvor pomoću kojega se proslavu može vjerno rekonstruirati, treba uzeti u obzir i da je isti bio glasilo Hrvatske zajednice; stoga su, kako bi se dobila kompletnija slika, u istraživanju pregledani i drugi osječki listovi toga doba: *Die Drau*,³ *Jug*⁴ i *Straža*.⁵ Od navedenih triju listova o proslavi je najdetaljnije izvještavao *Die Drau*, dok su je *Jug* i *Straža* vrlo slabo popratili.

2. Okolnosti proslave tisućgodišnjice

Ideja o proslavi tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva vrlo je vjerojatno nadahnuta proslavom tisućgodišnjice doseljenja Mađara u Panonsku nizinu. Mađari su svoju obljetnicu slavili 1896. godine, a kako je hrvatski prostor u to vrijeme dijelom Austro-Ugarske Monarhije, i Hrvati su joj izbliza svjedočili, pa i imali svoj umjetnički paviljon u Budimpešti u sklopu iste.⁶ Ipak, prvi spomen ideje o proslavi tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva pripisuje se Emiliju pl. Laszowskom, velikom meštru Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“

ovu temu nije ni pretjerano bitno je li to zaista bilo ili nije bilo 925. godine, već je proslava tisućgodišnjice bitna iz perspektive položaja Hrvata u međuratnoj Jugoslaviji.

² *Hrvatski list*, osječki dnevni list, bio je glasilo Hrvatske zajednice. Izlazio između 1920. i 1945. godine. Marina Vinaj, „Građa za bibliografiju osječkih novina: 1848.-1945.“, *Knjižničarstvo* 7 (2003), br. 1-2: 16.

³ *Die Drau*, osječki list koji je izlazio na njemačkom jeziku između 1868. i 1929. (1938.) godine. Vinaj, „Građa za bibliografiju osječkih novina“, 12.

⁴ *Jug* je bio osječki list i glasilo Demokratskog kluba u Osijeku, a od 1925. glasilo Samostalne demokratske stranke. Izlazio je između 1918. i 1928. godine. Isto, 15.

⁵ *Straža*, osječki list i glasilo Narodne radikalne stranke. Izlazio je od 1919. do 1928. godine. Isto, 16.

⁶ Mario Jareb, *Kralj Tomislav kroz tisuć godina* (Zagreb: Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska povijest, Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“: 2017), 71.

i njegovom zamjeniku Velimiru Deželiću st., koji su još 1906. predložili obilježavanje te obljetnice priređivanjem velike povijesne izložbe.⁷ Važnu ulogu u obilježavanju tisućgodisnjice imao je i duvanjski nadžupnik fra Mijo Čuić, koji je 1917. predložio da se u sklopu proslave tisućgodisnjice u Duvnu podignu spomen-crkva i Tomislavov dom, a na čemu je u narednim godinama i radio.⁸ Kako se poklopilo da je 1925. godina bila ne samo tisućgodisnjica hrvatskog kraljevstva, već i jubilara godina Crkve, godine 1924. s biskupske konferencije održane u kolovozu u Đakovu poslana je Okružnica u kojoj se pozvalo: „Neka godina 1925., spomen-godina tisućgodisnjice kraljevstva hrvatskoga bude sveta godina hrvatskoga naroda.“⁹ Stjepan Radić, tada vodeći hrvatski političar i vođa Hrvatske republikanske seljačke stranke, navedeni je crkveni poziv kritizirao i Crkvu optužio za miješanje u politiku, te time dao naznačiti da se HRSS neće pridružiti crkvenoj proslavi. Već je tada bilo jasno da jubilej neće proći bez političkih igara i korištenja proslave za pojedine interese. Situacija se dodatno zakomplicirala kad je Radić, tražeći podršku u inozemstvu za rješavanje međunacionalnih unutarnjih problema između Beograda i Zagreba, HRSS u Moskvi učlanio u Seljačku internacionalu. Vlasti u Beogradu to su odlučile iskoristiti te je na HRSS primijenjen Zakon o zaštiti države.¹⁰ Iako je Radić u siječnju 1925. završio u zatvoru, stranci ipak nije bilo zabranjeno sudjelovati na izborima. Na izborima za Narodnu skupštinu u veljači HRSS je, unatoč represiji, ostvario odličan rezultat i osvojio 67 zastupničkih mandata te je i vlastima u Beogradu bilo jasno da će morati doći do političkog dogovora, čime su u sjeni započeli pregovori između vodstva HRSS-a i Narodne radikalne stranke Nikole Pašića. Dok su se u pozadini vodili pregovori, krenulo se s prvim obilježavanjima tisućgodisnjice.

U Zagrebu, kao središtu proslave, bile su organizirane čak četiri različite. Prvo je 21. lipnja, na blagdan Presvetoga Srca Isusova, održana crkvena proslava na kojoj se okupilo oko 20.000 ljudi.¹¹ Druga zagrebačka proslava održana je od 4. do 6. srpnja, prvenstveno na poziv Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“. Na Trgu bana Josipa Jelačića okupilo se oko 60 do 70 tisuća

⁷ Zlatko Matijević, *U sjeni dvaju orlova: prilozi crkveno-nacionalnoj povijesti Hrvata u prvim desetljećima 20. stoljeća* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005), 187.

⁸ Zlatko Matijević, „Proslava tisućgodisnjice hrvatskoga kraljevstva u sjeni politike Hrvatske (republikanske) seljačke stranke“, u: *Fra Mijo Čuić – graditelj i uznik. U prigodi 50. obljetnice smrti (1959.-2009.): zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u Tomislavgradu 4. srpnja 2009.*, ur. Robert Jolić i Jure Krišto (Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja Blažene Djevice Marije, 2009), 45-49.

⁹ Isto, 46.

¹⁰ Protukomunistički Zakon o zaštiti države iz 1921. godine, nastao na temelju Obznane iz 1920. godine.

¹¹ Matijević, *U sjeni dvaju orlova*, 193.

ljudi, a središnji dio proslave bio je govor povjesničara Rudolfa Horvata.¹² Niti jednu od ovih proslava HRSS nije podržao, tvrdeći da nitko od sudionika proslave nije naveo da je „Tomislav nosio opanke i da je stvarno bio ne samo seljački kralj nego i kralj seljaka“.¹³ U međuvremenu je došlo do dogovora između Radića i Pašića, HRSS postaje Hrvatska seljačka stranka, Radić izlazi iz zatvora te HSS osniva zajedničku vladu s radikalima. U tim okolnostima organizirana je i treća zagrebačka proslava, ovaj put u organizaciji HSS-a. Nova je proslava određena za 15. i 16. kolovoza te povezana s Hrvatskim svesokolskim sletom, uz puno sudjelovanje državne vlasti.¹⁴ Prvog dana proslave zagrebački dnevnik *Novosti* objavio je ulomak nove knjige Ferde Šišića *Povijest Hrvata za narodnih vladara*, dok je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavila *Zbornik kralja Tomislava*.¹⁵ HSS je kao domaćin pozvao i kralja Aleksandra i kraljicu Mariju, koji su se pozivu i odazvali. Tom prigodom Radić je napisao pjesmu kojom, između ostalog, veliča kralja Aleksandra. Jedna od strofa glasi:

„Na tisućljetne duvanske dveri
Tomislava, kralja seljaka
Karadorđeva zvijezda treperi
Snagom sunčanih zraka.“¹⁶

Vrhunac proslave trebala je biti velika sokolska vježba, no loši su vremenski uvjeti spriječili njezino održavanje. Navodno je od udara groma poginulo troje ljudi, pa su neki ovo zbližavanje Radića i kralja Aleksandra, kojeg je Radić počeo nazivati „narodnim kraljem“, proglasili „gnjevom Boga svemogućega“.¹⁷ Konačno, četvrta proslava održala se 7. i 8. rujna 1925. u organizaciji Jugoslavenskog sokolskog saveza te je bila u službi jugoslavenske ideologije i afirmacije tadašnjeg političkog stanja.¹⁸

¹² Jareb, *Kralj Tomislav kroz tisuć godina*, 128.

¹³ Matijević, *U sjeni dvaju orlova*, 194.

¹⁴ Hrvoje Matković, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. i njezini odjeci u Hrvatskoj“, u: *Prvi hrvatski kralj Tomislav: Zbornik ususret trećem tisućljeću*, ur. Josip Bratulić (Zagreb: Školska knjiga, 1998), 271-280, 274.

¹⁵ Zanimljivo je da se Šišić u predgovoru svoje knjige zahvalio Svetozaru Pribićeviću, tvrdeći da bez njega to djelo ne bi vidjelo dana. Matković, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. i njezini odjeci u Hrvatskoj“, 274-275.

¹⁶ Matijević, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva“, 51.

¹⁷ Matijević, *U sjeni dvaju orlova*, 196-197.

¹⁸ *Isto*, 197-198.

3. Pripreme za proslavu u Osijeku

U Osijeku je 1925. godine na vlasti bila Hrvatska zajednica, koja je u Gradskom zastupstvu surađivala s HRSS-om.¹⁹ U tom kontekstu na lokalnoj je razini prevladavala borba s radikalima i demokratima. Ipak, HZ se razišao s HSS-om nakon Radićeva ulaska u vladu, što je utjecalo i na samu proslavu tisućgodisnjice u smislu da je osječka proslava možda bila i „najplemenskija“ od svih proslava u velikim gradovima.²⁰

Prvi spomen nekakvog načina obilježavanja tisućgodisnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku bio je sredinom ožujka 1925. Tada je formiran ženski odbor za prikupljanje sredstava za gradnju spomen-crkve na Duvanjskom polju i restauraciju crkve sv. Ksavera u Zagrebu.²¹ Ženski odbor je priloge skupljao do polovice lipnja, a i Gradsko zastupstvo doniralo je značajnu svotu.²² Osim prikupljanja novca za izgradnju i obnovu crkvi, Osječani su 30. svibnja, zajedno s drugim hodočasnici iz Hrvatske, sudjelovali i u audijenciji kod pape Pija XI., kome je za uspomenu na tisućgodisnjicu hrvatskog kraljevstva predan zlatni kalež.²³

Inicijativu za organiziranje osječke proslave tisućgodisnjice pokrenulo je Hrvatsko pjevačko društvo Kuhač na svojoj odborskoj sjednici 7. srpnja 1925. Navedena inicijativa vrlo je vjerojatno potaknuta pozivom na proslavu tisućgodisnjice koju je poslala Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“, a na osnovi koje je u Zagrebu proslava održana svega dan ranije. Hrvatsko pjevačko društvo Kuhač pozvalo je sva osječka hrvatska društva na sastanak na kojem bi se osnovao međudruštveni odbor za pripremu proslave.²⁴ Sastanak je održan 14. srpnja u 20 sati u svratištu Grand.²⁵ Na njemu su sudjelovali predstavnici sljedećih društava i ustanova: Hrvatska sokolska župa Strossmayerova, Hrvatski sokol Osijek I, Hrvatski sokol Osijek III, Hrvatska pjevačka župa Kuhač, Hrvatsko pjevačko društvo Kuhač, Hrvatsko pjevačko društvo Lipa, Hrvatsko pjevačko društvo Zrinski, Hrvatsko pjevačko društvo Frankopan, Klub Hrvatica, Hrvatski radiša, Hrvatski dom Osijek III i Klub hrvatskih književnika.²⁶ Kako je i planirano, osnovan je međudruštveni Odbor za proslavu 1000 godina hrvatskog kraljev-

¹⁹ Anamarija Lukić, „Vjekoslav Hengl – urbana politika i gradska vlast u Osijeku, 1920. – 1934.“ (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016), 87.

²⁰ Jareb, *Kralj Tomislav kroz tisuć godina*, 147.

²¹ „Proslava tisućgodisnjice hrvatske državnosti“, *Hrvatski list* (Osijek), 12. III. 1925, 3.

²² „Proslava 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 20. VI. 1925, 6.

²³ „Osječki hodočasnici u Rimu“, *Hrvatski list*, 31. V. 1925., 7.

²⁴ „Proslava tisućgodisnjice hrvatske državnosti“, *Hrvatski list*, 9. VII. 1925., 5.

²⁵ „Proslava tisućgodisnjice hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 12. VII. 1925, 5.

²⁶ „Proslava tisućgodisnjice hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 16. VII. 1925., 5.

stva. Za njegova predsjednika imenovan je tadašnji osječki gradonačelnik Vjekoslav Hengl, za potpredsjednike odvjetnici August Petrović i Slavko Michl, za tajnika Josip Hartl te za blagajnika Ljudevit (Luj) Vice.²⁷ Osim spomenutih, odbor su činili još i: Ivan Krsto Dončević, Josipa Glembay, Andrija Grković, August Grünvald, Aleksandar Hećimović, Antun Jug, Stjepan Metzing, Miroslav Narančić, Ivan Radanović, Josip Rebić, Ervin Roscher, Skender Schwalm i Dragutin Zimmer.²⁸ Kao datum proslave odabran je 6. rujna.²⁹

Od srpnja do rujna Odbor je pripremao proslavu. Na sastanku Odbora 16. srpnja donesene su tri odluke. Prva je bila da se od Gradskog zastupstva zatraži da se u okviru proslave održi svečana sjednica na kojoj bi se Pukovnijski vrt preimenovao u Perivoj kralja Tomislava. Druga odluka odnosila se na gradnju Hrvatskog doma, odnosno dogovoreno je da se Gradsko zastupstvo zamoli za izdvajanje primjerenog iznosa za izgradnju zgrade Hrvatskog doma. Treća odluka ticala se osiguranja sjećanja na proslavu, odnosno da će se u Pukovnijskom vrtu zasaditi spomen-lipa kao uspomena na proslavu.³⁰ Do kraja srpnja program proslave dobio je svoje osnovne konture: povorku, govore, tombolu. Također je odlučeno da proslava traje dva dana, u subotu 5. rujna i nedjelju 6. rujna.³¹

U međuvremenu je Hrvatski sokol iz Osijeka sudjelovao na Hrvatskom svesokolskom sletu u Zagrebu od 14. do 16. kolovoza, a koji je bio povezan s Radićevom, odnosno trećom zagrebačkom proslavom tisućgodišnjice. U sklopu sleta bila je donesena odluka o podizanju Sokolske mogile (tumulusa) u Maksimiru, a koja se imala sastojati od zemlje donesene iz svih hrvatskih krajeva. Tako je Hrvatski sokol Gornji grad Osijek donio zemlju iz rodne kuće biskupa Josipa Jurja Strossmayera „da kulturne ideje narodnog Velikana postanu svojinom hrvatskog naroda“,³² dok je Hrvatski sokol Donji grad Osijek donio zemlju s lokacije tabora bana Josipa Jelačića pri njegovom pohodu na Mađarsku „da se sav naš mili hrvatski narod duševno u isto tako čvrstu cjelinu skupi i ogrli kako to čine ove položene grude“.³³

Klub Hrvatica, na čelu kojeg je bila Josipa Glembay, na sebe je preuzeo ulogu okupljanja gradske i seljačke mladeži koja je proslavi, tijekom svečane

²⁷ „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 15. VII. 1925., 6.

²⁸ „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva“, 16. VII. 1925., 5.

²⁹ „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva“, 15. VII. 1925., 6.

³⁰ „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 17. VII. 1925., 6.

³¹ „Tisućgodišnjica hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 25. VII. 1925., 5.

³² Zdenka Baždar, „Sokolska mogila u maksimirskom perivoju u Zagrebu“, *Časopis za suvremenu povijest* 31 (1999), br. 2: 377.

³³ Isto, 377.

mise i povorke, trebala prisustvovati u narodnoj nošnji.³⁴ Osječki tamburaši planirali su, zajedno s tamburaškim društvima iz okolice, ustrojiti veliki tamburaški zbor.³⁵ Angažirana je i đakovačka vatrogasna glazba koja je, svirajući na nekim ranijim osječkim proslavama, ostavila odličan dojam.³⁶

Za proslavu je organizirana i velika tombola, pri čemu bi se prikupljena sredstva uložila u izgradnju Hrvatskog doma. Kako *Hrvatski list* piše: „Tko kupi bar jednu kartu pridonio je pet cigli za gradnju Hrvatskog doma u Osijeku.“³⁷ Cijena listića bila je 5 dinara.³⁸ Prodaju su na sebe preuzele gospode i gospođice iz Kluba Hrvatica, koje su listiće prodavale na ulici, a moglo ih se kupiti i u Upravi *Hrvatskog lista*, tada najznačajnijih osječkih novina, također uključenih u organizaciju proslave.³⁹ Darovi za tombolu prikupljani su od građanstva i institucija, a od 20. kolovoza moglo ih se vidjeti u tvornici namještaja *Tvorum* u Kapucinskoj ulici, gdje su bili izloženi.⁴⁰

Gostioničari, slastičari i drugi ugostitelji koji su htjeli sudjelovati u proslavi mogli su dobiti štand u Pukovnijskom vrtu, a morali su ga postaviti o svom trošku. Zadužen za dogovore s ugostiteljima bio je brijač Stjepan Metzing.⁴¹ Građanstvo, kao i trgovačke i druge institucije, pozvani su da ukrase svoje kuće i zgrade te se pobrinu za rasvjetni materijal kako bi iluminacija grada bila što sjajnija. Također se pozvalo da se kuće i zgrade uredе hrvatskim barjacima, a na institucije izvjesi državne zastave. Posebno je to vrijedilo za one građane koji su se nalazili na ruti svečane povorke.⁴² Osječki veslački klub Neptun zamoljen je da u proslavi sudjeluje s veslačkom priredbom na Dravi pod vatrometom.⁴³

Na proslavu su pozvana sva nacionalna, kulturna i dobrotvorna društva i ustanove, sva javna nadležstva i uredi, škole te sve ostale javne i privatne ustanove, osobito da prisustvuju svečanoj misi zahvalnici i sađenju spomen-lipe. Svi koji su planirali sudjelovati trebali su se javiti Josipu Hartlu, ravna-

³⁴ „Proslava tisućgodišnjice“, *Hrvatski list*, 9. VIII. 1925., 6.

³⁵ „Proslava tisućgodišnjice“, *Hrvatski list*, 14. VIII. 1925., 5.

³⁶ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 23. VIII. 1925., 5.

³⁷ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 30. VIII. 1925., 5.

³⁸ Hrvatska, Državni arhiv u Osijeku, fond 1163, *Odbor za proslavu 1000 godina hrvatskog kraljevstva Osijek*, „Tombola“.

³⁹ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 20. VIII. 1925., 5.

⁴⁰ Isto, 5.

⁴¹ Isto, 5.

⁴² „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, 20. VIII. 1925., 5; „Proslava Tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 4. IX. 1925., 5.

⁴³ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 22. VIII. 1925., 5.

telju *Hrvatskog lista*, najkasnije do 25. kolovoza, kako bi im se na svečanosti u Pukovnijskom vrtu odredilo mjesto.⁴⁴

Kao sjećanje na proslavu, odlučeno je da se spomen-lipa zasadi na čisti-ni sjeverno od teniskih igrališta i istočno od Pukovnijskog vrta i bude ograda-kamenim stupovima spojenim masivnim lancima. Na jednom je stupu planirano pričvršćenje mramorne ploče s natpisom.⁴⁵ Također, izrađene su i prigodne metalne značke koje se prodavalo na dane proslave.⁴⁶ *Hrvatski list* obvezao se 6. rujna izdati poseban broj posvećen godišnjici i proslavi.⁴⁷

4. Prvi dan proslave

Nakon svih opisanih priprema, proslava tisućgodišnjice hrvatskog kra-ljevstva u Osijeku napokon je započela u subotu 5. rujna. Predvečer, oko 18 sati, građanstvo se počelo okupljati u središtu grada, na korzu. Trgovine, banke, stambene kuće i druge zgrade bile se krasno osvijetljene. *Hrvatski list* izvještava da nije bilo kuće bez zastave, dok su prozori bili ukrašeni sagovi-ma, cvijećem i zelenilom. Oko 19 sati već je bilo „kao u mravinjaku“.⁴⁸ Masa se okupila u prostoru od Trga kralja Petra⁴⁹ do pošte, pri čemu su ulice bile teško prohodne jer su ljudi zastajkiivali pred zgradama bogato iluminiranim električnim žaruljama. U Kapucinskoj je ulici, primjerice, po izvoru iz *Hrvat-skog lista*, „svjetlilo kao u Betlehemu, igla se mogla vidjeti nasred ceste“.⁵⁰ Zgrada Jugobanke bila je iluminirana s 500 žarulja, prvi red odozgo crve-nim žaruljama, drugi red bijelim, a prizemlje plavim žaruljama. Na pročelju zgrade sastavljenom od žarulja u tri boje pisalo je „925. – 1925.“. I susjedna zgrada Hrvatske eskomptne banke isto je bila raskošno uređena i osvijetljena trobojnim žaruljama u zelenim vijencima od jednog do drugog kraja zgrade. Palače u Aleksandrovoj ulici⁵¹ bile su sve osvijetljene i uređene sagovima i cvi-jećem. Trg kralja Petra i Kapucinska ulica također su bili osvijetljeni. Zgrada Prve hrvatske štedionice bila je uređena brojnim žaruljama, od tornjića zgra-de na vrhu pa sve prema dolje, dok je i svaki prozor bio osvijetljen i uređen. Ugostiteljski objekti Central, Royal i Grand u Županijskoj ulici također su bili ukrašeni i osvijetljeni, kao i sjedište uredništva *Hrvatskog lista*, koji i do-

⁴⁴ Isto, 5.

⁴⁵ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 28. VIII. 1925., 6.

⁴⁶ „Proslava tisućgodišnjice u Osijeku“, 23. VIII. 1925., 5.

⁴⁷ „Proslava Tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 26. VIII. 1925., 5.

⁴⁸ „Početak proslave Tisućgodišnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 6. IX. 1925., 14.

⁴⁹ Današnji Trg dr. Ante Starčevića.

⁵⁰ „Početak proslave Tisućgodišnjice u Osijeku“, 14.

⁵¹ Dio današnje Kapucinske ulice između pošte i samostana.

nosi opis izgleda grada. Ni trgovine nisu bile izuzete te su i one bile uređene raznobojnom rasvjetom.⁵² Krasno je bila ukrašena i osvijetljena i dvokatnica braće Hahn u Desatičinoj⁵³ ulici.⁵⁴

Ipak, došlo je do određenih problema u vezi s povorkom koja je trebala ići iz Donjega grada. Iako je bilo planirano krenuti s Jelačićevog trga u 18.45, povorka je krenula tek u 19.30. Razlog kašnjenja bio je vlak koji je kasnio, a prevozio je đakovačku vatrogasnu glazbu, koja je imala važno mjesto u povorci. Jelačićev trg bio je osvijetljen u skladu s uputama te prepun građanstva. Kad je povorka na koncu krenula, na čelu joj je bila đakovačka vatrogasna glazba s bakljama, nakon čega su hodali vatrogasci iz Donjega grada, Novoga grada, Gornjega grada i Retfale. Nakon njih u povorci su slijedili članovi hrvatskih pjevačkih društava Lipa, Zrinski, Frankopan i Kuhač. Zatim su slijedili članovi i članice Hrvatskog sokola te značajan broj građana. Pretpostavlja se da je u povorci bilo oko 3.000 ljudi. Kod zgrade pošte u Gornjem gradu povorku je dočekala velika grupa radnika povcima „Živio hrvatski narod!“ i „Slava Tomislavu!“. Kroz Aleksandrovu i Kapucinsku stigla je povorka između 20.30 i 20.45 na Trg kralja Petra, koji je bio potpuno ispunjen građanstvom.⁵⁵ Cijelo vrijeme dok je građanstvo bilo okupljeno na trgu, bacalo se s tornja Prve hrvatske štedionice bengalsku vatru.

Na Trgu kralja Petra pjevačka su društva, smjestivši se prema Centralu i pod ravnanjem Maksa Ungera, otpjevala *Hrvatska je svoja*, nakon čega je s balkona Centrala uslijedio govor osječkog povjesničara i profesora dr. Josipa Bösendorfera:

„U danima vječnosti, na ukrsnici naroda i svitova, u ognjištu borbe – mali je hrvatski narod doživio izuzetnu milost sudbine, da u slobodi proslavi hiljadugodišnjicu svoje državnosti i opstanka svoga kraljevstva. Sudbonosni kataklizmi prohujili su često nad malenom Hrvatskom, ali ti si, sveta otadžbino, svejednako ostala živa u srcima naroda svoga. Najezde Avara, Madžara, Mlečana, Turaka i Nijemaca otkidale su kus po kus svete zemlje tvoje, pozlijedili prava tvoja, ali te ne poništili. Zaprijetiše i opstankom tvojim, ali ti si, otadžbino sveta, otpila bezakonja i svladala sile. Iz niza boli, patnja i stradanja crpio je hrvatski narod divno saznanje: izgubljena otadžbina još je uvijek otadžbina, pregaženo carstvo još je uvijek carstvo... I ako je otadžbina izgubljena, ona još uvijek živi u djeci njezinoj, u duši narodnoj. I doklegod u srcu gori vjera u obnovu snage, sve dotle živi otadžbina, sve dotle nije izginulo carstvo.

⁵² „Početak proslave Tisućgodišnjice u Osijeku“, 14.

⁵³ Današnja Ulica Hrvatske Republike.

⁵⁴ „Die Tausendjahrfeier der Kroatien in Osijek“, *Die Drau* (Osijek), 7. IX. 1925., 2.

⁵⁵ „Početak proslave Tisućgodišnjice u Osijeku“, 14.

Doklegod bude narodna duša u Bihaću znala za pragove dvora Trpimirova, doklegod bude Duvanjsko polje odjekivalo krunidbenom himnom prvoga kralja Tomislava, Šibenik čuvao dušu Kriješimirova grada, Split uspomenu kralja Zvonimira – sve dotle će postojati Hrvatska. Sjene otaca naših i kraljeva naših zovu na branište baština njihovih. Sveto je ovo tlo što ga nam namriješe pređi naši, sveto sunce vjekovima žitak i bitak, sveta brda i doline, rijeke i izvori, što šaptom romorom zaore vječnom istinom: doklegod bude vjere i duše bit će i otadžbine. Slava, vječna slava sjenama Tomislava, Kriješimira i Zvonimira!“

Na to je građanstvo uzviknulo: „Slava! Slava Tomislavu!“, na što je Bösendorfer još uzviknuo „Da živi vječno narod hrvatski i Hrvatska!“, a građanstvo povikalo „Živio! Živio narod hrvatski! Živila Hrvatska!“.⁵⁶ Iz samog govora, bogatog brojnim nacionalističkim frazama i patetikom, vidljivo je zašto se osječku proslavu moglo okarakterizirati kao „najplemenskiju“. Iako se nigdje izravno ne kritizira jugoslavensku državu, nema ni riječi o njoj, već se ističe samo Hrvatska i njezina državnost. Također, iako dvosmisleno, može se iščitati i nada u hrvatsku neovisnost.

Poslije govora odsvirana je *Lijepa naša*, koju su nakon instrumentalnog dijela pjevačka društva i otpjevala. Nakon toga, povorka se uz svirku, pjevanje i klicanje nastavila kretati s Trga kralja Petra Strossmayerovom, Rokovom i Pejačevićevom ulicom natrag na Trg kralja Petra, gdje je povorka završila.⁵⁷

Proslava se nastavila u Narodnom kazalištu, koje je bilo popunjeno do posljednjeg mjesta. Prvo se izvelo uvertiru opere *Porin*, nakon čega je slijedila povijesna drama Stjepana Miletića *Tomislav* u kojoj je glavnu ulogu kralja Tomislava imao Aleksandar Gavrilović. Prema novinskom izvještaju, publika je bila oduševljena predstavom te je glumce pozdravila burnim pljeskom i pozivanjem na bis, dok je glavnom glumcu, u zadnjoj sceni kad je Tomislav okrunjen za kralja Hrvata, predan lovorov vijenac, nakon čega je uslijedio frenetičan pljesak publike.⁵⁸ Prema pisanju lista *Die Drau*, Gavrilović je nadmašio samog sebe te su glumci, uz „orkanski pljesak“, nekoliko puta pozivani na pozornicu nakon što su se zastori već spustili. Predstava je završila oko ponoći.⁵⁹

Prvi dan proslave završio je zabavom kod Goroga, gdje je svirala đakovačka vatrogasna glazba.⁶⁰

⁵⁶ Isto, 14.

⁵⁷ Isto, 14.

⁵⁸ Isto, 14.

⁵⁹ Die Tausendjahrfeier der Kroatien in Osijek“, 2.

⁶⁰ „Početak proslave Tisućgodišnjice u Osijeku“, 14.

5. Drugi dan proslave

Drugi dan proslave počeo je u 10 sati misom u Pukovnijskom vrtu na tratini sjeverno od teniskih terena, gdje je bio podignut oltar uređen cvijećem i zelenilom te obložen skupocjenim sagovima. Misu je vodio župnik Unutar-njeg grada Roberto Bezetsky, uz pomoć gornjogradskog župnika Pavića, kapelana Mikolića i vjeroučitelja Šokičića. Misi su prisustvovali, između ostalih, gradonačelnik Hengl, veliki župan Ljudevit Gaj, general Milivoje Dimitrijević, kao i predstavnici svih osječkih oblasti, kulturno-prosvjetnih društava, po-duzeća i drugih organizacija te mnogobrojno građanstvo. Tijekom mise Hr-vatsko pjevačko društvo Kuhač pjevalo je *Staroslavensku misu* Vilka Novaka. Prijetnja svečanom događaju bila je kiša koja je blago padala, no ljudi se sve-jedno nisu razilazili. Nakon završetka mise, nedaleko od oltara, započelo se sa sadnjom spomen-lipe.⁶¹ Lipa je bila mlada i zdrava, visine skoro 3 metra, a bila je izvađena s jugozapadne strane Pukovnijskog vrta. Sadnju je započeo Petro-vić, starješina Hrvatskog sokola, koristeći posebnu lopaticu, napravljenu baš za taj događaj. Petrović je pritom održao i kraći govor te pozvao gradonačel-nika Hengla da čuva lipu kako bi se budući naraštaji sjećali proslave. Hengl je obećao da će se brinuti o lipi i priopćio zaključak Gradskega zastupstva da se Pukovnijski vrt preimenuje u Perivoj kralja Tomislava. Lipu su zatim, nakon gradonačelnika, bacanjem zemlje zasadili i ostali predstavnici vlasti i izaslani-ci društava. Građanstvo je lipu obasipalo cvijećem i okupljalo se oko nje, što je potrajalo sve do podneva.⁶² Nakon sadnje spomen-lipe, veliki župan Gaj i ge-neral Dimitrijević automobilom su napustili Perivoj.⁶³ Uz pratnju đakovačke vatrogasne glazbe, krenula je iz preimenovanog Perivoja kralja Tomislava sve-čana povorka u kojoj su bila dobrovoljna vatrogasna društva iz Gornjeg, Do-njeg i Novog grada te Retfale, skauti i planinke, predstavnici oblasti, pjevačka društva, svećenstvo, mnogobrojna društvena izaslanstva, pripadnici i pripad-nice Hrvatskog sokola te brojno građanstvo, uključujući i djecu u narodnim nošnjama. Povorka je išla Aleksandrovom, Kolodvorskom,⁶⁴ Desatičinom i Županijskom ulicom na Trg kralja Petra te se završila u Kapucinskoj ulici.⁶⁵

⁶¹ Prema nekim izvorima, lipa je posjećena 1945., no iz panja su niknula tri nova stabla te je 1991. postavljena spomen-ploča. Stjepan Sršan, *Spomenica rkt. Župe sv. Mihaela u Osijeku – Nutarnjem gradu 1904. – 1934.* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009), 90.

⁶² „Proslava Tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku“, *Hrvatski list*, 8. IX. 1925., 5.

⁶³ „Die Tausendjahrfeier der Kroatien in Osijek“, 2.

⁶⁴ Današnja Ulica Stjepana Radića.

⁶⁵ „Proslava Tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku“, 5.

Poslijepodne je bilo rezervirano za pučku svečanost u Perivoju kralja Tomislava. Počela je u 15 sati, a okupilo se oko pet do šest tisuća posjetitelja.⁶⁶ Svečanost je započela tombolom, za koju je bilo rasprodano 5000 listića, a glavna je nagrada bio pribor za jelo u vrijednosti 2500 dinara. Tijekom svečanosti neprestano je svirala đakovačka vatrogasna glazba, dok su pjevačka društva Lipa, Zrinski, Frankopan i Kuhač, pod ravnanjem ravnatelja Maksa Ungera pjevala na visoko postavljenoj bini. Svirao je i pjevao, pod ravnanjem Josipa Rohrbachera,⁶⁷ i tamburaški zbor sastavljen od članova Hrvatskog pjevačko-tamburaškog društva Zvonimir iz Osijeka, Činovničkog tamburaškog zbora iz Belišća i nekolicine tamburaša iz Đakova, pri čemu se istakla njihova izvedba *Junaka iz Like*.⁶⁸ Građanstvo se zabavljalo po štandovima i slastičarnama i na „ribnjaku“.⁶⁹ Puštani su i baloni i balončići, a osobito su se isticali trobojni baloni od papira koje je dizao ugrijani zrak. Predvečer, Perivoj je bio osvijetljen posebnim strojem dioničkog društva Energosa, koji je ujedno osvjetljivao i ulaz u Perivoj, gdje je žaruljama bilo ispisano 925. – *Slava Tomislavu! – 1925*.⁷⁰

Jedan od najzanimljivijih dijelova pučke svečanosti bila je tzv. „venecijanska noć“ na Dravi, u kojoj su kombinirani vatromet i veslačka predstava Veslačkog kluba Neptun. Vatromet se ispucavao sa sjeverne obale Drave prema Perivoju na južnoj obali. Započeo je s prvim mrakom i bio najavljen pucanjem „žabica“ od kojih su se tresli prozori na kućama u Gornjem gradu. Nakon toga ispaljivane su raznovrsne rakete i korištena bengalska vatra. S obzirom na to da su rakete eksplodirale nad Dravom, publika je bila očarana prizorima u kojima je Drava mijenjala boje u skladu s ispaljenim raketama, što su mnogi građani pozdravili pljeskom i povicima. Bilo je i problema, pa tako pokušaji da se bengalskom vatrom improvizira trobojnica nisu uspjeli jer plava vatra nije gorjela uslijed vlage zbog kiše koja ju je smočila. Nakon što je vatromet završio pušten je iz Perivoja ogromni trobojni balon dužine 6 metara i širine 2 metra, dizan toplim zrakom od vatre koja je gorjela ispod balona. Balon se digao visoko u zrak i privlačio poglede cijeloga grada. Zatim

⁶⁶ U listu *Die Drau* navodi se podatak o „više tisuća ljudi“. „Die Tausendjahrfeier der Kroatien in Osijek“, 2.

⁶⁷ U *Hrvatskom listu* navedeno je jedino prezime Rohrbacher, bez imena, no vrlo je izgledno da se radi o Josipu Rohrbacheru, iako postoji manja mogućnost da se radi i o njegovom bratu Leopoldu. „Proslava Tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku“, 5.

⁶⁸ Isto, 5.

⁶⁹ O tome da je vladalo dobro raspoloženje svjedoči i anegdota zabilježena u *Hrvatskom listu*. Jedan gospodin, spazivši da njegova žena baca udicu u „ribnjak“ s nagradama, neopaženo se u njega zavukao, zakačio udicu za ovratnik i dao se izvući. Pojavivši se iza dasaka, dočekan je salvama smijeha, a njegova žena mu je dobacila: „Ah, ti matori, baš tebe trebam“. „Proslava Tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku“, 5.

⁷⁰ Isto, 5.

je, nešto iza 20 sati, nastupio Neptun sa svojom regatom. Deset čamaca bilo je osvijetljeno žaruljama i lampionima te su veslači oko sat vremena izvodili stilski dotjerane figure, dok su se čuli samo udarci vesala. Ljudi su bili impresionirani, a rektora biskupskog konvikta Josipa Vražića scena je potakla da glasno zapjeva *Lijepu našu*, čemu su se u zanosu pridružili i drugi građani.

Bilo je planirano izvođenje opere *Nikola Šubić Zrinski* pod vedrim nebom, no ipak se nije održala u Perivoju. Krivac je bilo loše vrijeme, stoga je ista izvedena u Narodnom kazalištu. Nakon predstave zabava je nastavljena u Grandu, gdje je đakovačka vatrogasna glazba svirala do 2 sata ujutro.⁷¹

Treba spomenuti da je 6. rujna tiskan i posebni broj *Hrvatskog lista* koji je sadržavao brojne članke vezane uz proslavu tisućgodisnjice. Neki od članaka objavljenih u tom svečanom izdanju bili su: *Tomislav prvi kralj hrvatski* autora Rudolfa Horvata, *Kralj Tomislav i Slavonija* autora Vjekoslava Klaića, *Političke i socijalne prilike u Slavoniji za narodne dinastije* autora Josipa Bösendorfera i dr.⁷² Isti je broj *Hrvatskog lista* sadržavao i proglas gradonačelnika Hengla osječkog građanstvu. Hengl u proglasu veliča hrvatsku snagu i otpornost tijekom stoljeća, ali također, u danim političkim okolnostima, afirmira zajedničku državu:

„Sve one odlike uma, srca i duše i svu neslomljivu snagu, kojima je ispisao časnu svoju povjesnicu, unio je Hrvat neokrnjene u zajedničku otadžbinu, da ih u društvu s jednokrvnom braćom nesmanjenom snagom privaća koristi i dobrobiti prostrane i lijepe, Bogom blagoslovljene domovine i cijeloga naroda našega (...)

Diljem domovine slavi Hrvat uspomenu na krunidbu prvog svog kralja, slavi uspomenu na veliku i sjajnu prošlost svoju u uvjerenju, da mu u zajedničkom domu sa rođenom braćom predstoji još ljepša i sjajnija budućnost.“⁷³

Proslava je u *Hrvatskom listu* ocijenjena vrlo uspješnom i „u atmosferi općeg patriotskog raspoloženja“ te se navodi i da su okićenost grada i oduševljenje i aktivno sudjelovanje građanstva dokaz „da je Osijek od srca pristupio proslavi hrvatskog milenija i da je Osijek hrvatski grad“.⁷⁴ *Die Drau* također pohvaljuje izgled grada i kulturne događaje.⁷⁵ Osječki listovi koji su bili glasila stranaka s jugoslavenskim predznakom proslavu su popratili slabo ili čak nikako. Razloge za to možemo tražiti u tome što radikali nisu podržavali

⁷¹ Isto, 5.

⁷² „1000 godina hrvatskog kraljevstva“, *Hrvatski list*, 6. IX. 1925., 1-9.

⁷³ „Proslava Tisućgodisnjice u Osijeku“, *Hrvatski list*, 6. IX. 1925., 10.

⁷⁴ „Početak proslave Tisućgodisnjice u Osijeku“, 14.

⁷⁵ „Die Tausendjahrfeier der Kroatien in Osijek“, 2.

proslavu s hrvatskim predznakom, ali je zbog ulaska u koaliciju s Radićem nisu mogli ni kritizirati, dok su demokrati naglašavali onaj dio proslave koji je uključivao i slavljenje zajedničke države. Tako je radikalska *Straža* proslavu u potpunosti ignorirala,⁷⁶ dok je demokratski *Jug* također ignorirao proslavu 5. i 6. rujna te izvijestio samo o proslavi od 8. rujna. Tada je u prostorijama Sokolskog društva održana proslava kojoj su prisustvovali veliki župan Gaj, gradonačelnik Hengl i general Dimitrijević. Svečanost je bila otvorena državnim himnom koju je izvela Osječka divizijska glazba u 10.30 sati, nakon čega je predavanje o Tomislavu održao osječki srednjoškolski profesor Nikola Čepinac, da bi nakon predavanja Srpsko pjevačko društvo Zmaj otpjevalo pjesmu *Na vrelu bratstva*. Za razliku od proslave 5. i 6. rujna, na ovoj proslavi se uz uzvike „Slava Tomislavu“ čulo i uzvike „Živio Aleksandar!“.⁷⁷

Na sjednici Gradskog zastupstva 14. rujna potegnulo se pitanje računa za proslavu tisućgodišnjice. Odbor za proslavu zatražio je pomoć gradske općine za financiranje proslave. Gradski je samoupravni odbor odlučio pokriti efektivne troškove te proslave. Zastupstvo se s tim složilo, no gradski zastupnik Mladen Simonović, član Narodne radikalne stranke, zatražio je podastiranje računa proslave zastupstvu. Njegov zahtjev izazvao je sablazan jer je značio da bi gradsko poglavarstvo bilo kadro oštetiti gradsku blagajnu. Hengl je izjavio da je to prvi slučaj da se takvo što traži, no da će to učiniti ako zastupnici tako žele. Ipak, zastupstvo je glasalo protiv toga.⁷⁸

6. Usporedba osječke proslave s proslavama u drugim gradovima

Usporedimo li osječku proslavu s drugim dosad istraženim proslavama u drugim gradovima i mjestima, osobito Zagrebu, možemo naći određene sličnosti i razlike. I dok se sličnosti najviše svode na ukrašavanje grada, povorke, pučke zabave i programe proslava, razlike se odnose na razinu politizacije proslave. Zagrebačka proslava iz kolovoza bila je izrazito politizirana i u velikoj mjeri korištena za slavljenje sporazuma između HSS-a i NRS-a. U skladu s tim se uz kralja Tomislava slavilo i kralja Aleksandra te ih se obojicu nastojalo prikazati kao seljačke kraljeve iz naroda.⁷⁹ Slično je bilo i sa prosla-

⁷⁶ *Straža* je ignorirala i pripreme za proslavu i samu proslavu. Jedini spomen proslave bio je u broju od 28. rujna kad je prenesen poziv Odbora za proslavu 1000 godina hrvatskog kraljevstva za sudjelovanje na proslavi. „Proslava hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva u Osijeku“, *Straža* (Osijek), 28. VIII. 1925., 3.

⁷⁷ „Proslava hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva“, *Jug* (Osijek), 11. IX. 1925., 3.

⁷⁸ HR, DAO, fond 10, *Gradsko poglavarstvo Osijek*, „Zapisnik o skupštini gradskog zastupstva u Osijeku 14. rujna 1925.“; „Skupština zastupstva grada Osijeka“, *Hrvatski list*, 15. IX. 1925., 5.

⁷⁹ Matijević, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva“, 49-51; Matković, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva 1925. i njezini odjeci u Hrvatskoj“, 276.

vom u Sarajevu, koja se održavala u isto vrijeme kad i osječka proslava. Iako je organizator proslave – Hrvatsko kulturno društvo Napredak – inzistiralo na apolitičnosti proslave, ona je bila izrazito politična te je iskorištena za afirmaciju nove politike HSS-a, u čemu je glavnu ulogu imao sinovac Stjepana Radića i ministar agrarne reforme Pavle Radić, koji je proslavu posjetio kao izaslanik vlade te promovirao sporazum između NRS-a i HSS-a i slavio kralja Aleksandra u svojim govorima.⁸⁰ Osječka proslava, za razliku od navedenih dviju, nije slavila spomenuti sporazum i nije slavila kralja Aleksandra. Navedeno ne znači da je proslava bila usmjerena protiv sporazuma ili kralja Aleksandra, što je očito po tome što su i državne institucije sudjelovale u njoj, već samo znači da oni nisu bili u fokusu. Objašnjenje za to možemo tražiti u činjenici da je tada u Osijeku na vlasti Hrvatska zajednica, koja nije podržavala koaliciju između radikala i radićevaca, i stoga nije bilo razloga da se proslava pretvori u veličanje istih. Možemo reći da je osječka proslava bila manje ispolitizirana (ne i apolitična) od proslave u Zagrebu ili Sarajevu i da je njezin glavni zadatak zaista bio kroz slavljenje kralja Tomislava i 1000 godina hrvatskog kraljevstva ojačati nacionalni duh i ponos. Zbog toga se može ocijeniti da je imala „plemenska“ obilježja.

7. Zaključak

Proslava tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva bila je iskaz nacionalnih osjećaja Hrvata u prvoj jugoslavenskoj državi, kao i osjećaj određenog bunta prema vlastima u Beogradu. Kao i druge slične proslave u drugim državama, služila je nacionalnoj mitologizaciji i slavljenju nacionalne pripadnosti. Bila je pod velikim utjecajem političke situacije 1925. godine te su je sve strane nastojale koristiti za potkrepljivanje svojih političkih ciljeva, osobito u kontekstu suradnje HSS i radikala. Tomislav, kao povijesna osoba, bio je vrlo podoban za takve pokušaje jer ga se u historiografiji najčešće imenovalo kao prvog hrvatskog kralja, za kojeg je Hrvatska bila jaka sila, ali i zbog prijateljskih veza Hrvatske i Srbije toga doba. Na taj se način proslavu moglo dvojako tumačiti – i kao slavlje slavne hrvatske prošlosti – ali i kao primjer prijateljskih veza između Hrvata i Srba.

Osječka proslava mikrohistorijski je primjer kako je proslava jubileja izgledala na periferiji. I dok su političari na nacionalnoj razini proslavom nastojali kupiti političke bodove i istovremeno razmišljati kako biti u dobrim vezama sa središnjom vlasti, osječkom građanstvu ona je, prije svega, služila za izgradnju osjećaja nacionalnog ponosa i izražavanja hrvatske posebnosti unutar Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

⁸⁰ Matijević, „Proslava tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva“, 52-55.

Prilozi

1. Naslovnica posebnog broja *Hrvatskog lista* od 6. rujna 1925.
Inicijali Ivana Rocha ("J. R.") u donjem desnom kutu.

2. Spomen-lopatica kojom je zasađena spomen-lipa u Pukovnijskom parku u Osijeku (Muzej Slavonije, Osijek).

Summary

CELEBRATION OF THE 1000TH ANNIVERSARY OF THE CROATIAN KINGDOM IN OSIJEK IN 1925

The paper explores the celebration of 1000 years of the Croatian kingdom held in Osijek on September 5 and 6, 1925. After an introductory section on the circumstances of the celebration of 1000 years of the Croatian kingdom at the national level, based on archival and newspaper sources, primarily the newspaper *Hrvatski list*, the course of preparations for the celebration, as well as the celebration itself, is reconstructed. The first ideas about the Osijek celebration emerged in March 1925, and in July a Committee for the celebration of 1000 years of the Croatian kingdom was established. The celebration itself was divided into two days. The city of Osijek was richly decorated, and ceremonial parades, cultural events, live music, and outdoor performances were organized. In memory of the celebration, a memorial linden tree was planted in the newly renamed King Tomislav Park. The people of Osijek attended the celebration in large numbers, and it primarily served to foster a sense of national pride and express Croatian distinctiveness within the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes.

Key words: public celebration, 1000th anniversary, Croatian Kingdom, king Tomislav, Osijek

Kontakt:

dr. sc. **Sergej Filipović**

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku

Ul. Lorenza Jäger 9, 31 000 Osijek

email: filipovic.sergej@gmail.com